

Náš rozhovor

Fenomén kniha

**(Rozhovor s Blankou Růžičkovou,
docentkou katedry výtvarné výchovy na PdF MU)**

Blanka Růžičková, docentka katedry výtvarné výchovy na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, dala před patnácti lety podnět ke vzniku soutěže Fenomén kniha, do níž každoročně přispívají studenti výtvarné výchovy pracemi spjatými různým způsobem s knihou jako jevem hmotné i duchovní kultury lidstva. Byla také hlavní organizátorkou všech dosavadních čtrnácti ročníků této soutěže.

Blanka Růžičková je svým vzděláním textilní výtvarnice, jejíž jméno se stalo známým zejména díky osobité práci s textilem. Je autorkou ručně tkaných tapisérií a objektů, které vytvářela ve spolupráci s architekty do interiérů ve veřejných prostorách. V současné době pracuje především s papírem jako finálním artefaktem. Papír vrství, barví, prokresluje, prořezává i prothává, často i prosvětluje, vytváří plošné i prostorové kompozice, doplněné někdy textovými fragmenty. Posbírané, zděděné či nalezené zápisky, slova a vzkazy zapracovává do svých kreseb, zraňuje papír doteky čar a zachycuje tak vzpomínky na mizející podoby blízkých lidí či krajin. Pro charakteristiku prací Blanky Růžičkové se nabízejí slova jako ženský princip a citlivost, jemnost, něha, ale třeba také snaha dívat se na svět z lepší stránky.

Doc. Blanku Růžičkovou jsme požádali, aby čtenáře našeho časopisu seznámila s cíli a historií dosavadních ročníků soutěže Fenomén kniha.

Tématem soutěže je kniha a vše, co s ní v širokém smyslu slova souvisí, tisk, ilustrace, volba papíru, typografie, vazba, formát, grafická úprava, působení na čtenáře, kniha jako součást denního života nebo výtvarný objekt atd. Jde o akci, již se mohou účastnit posluchači vysokých škol univerzitního typu. Odborná porota pak od roku 1998 vybírala z došlých prací na základě nezávislého hodnocení ty, které zasluhovaly ocenění. Původně skromná brněnská akce vzbudila zájem na četných našich vysokých školách a od roku 2000 má i mezinárodní

charakter: obesílají ji vedle našich posluchačů i studenti uměleckých oborů, především studující výtvarné výchovy z řady pedagogických fakult jiných evropských zemí. Od roku 1999 se v různých brněnských výstavních prostorách konají vždy před koncem studijního roku výstavy, které jsou přehlídkou daného ročníku soutěže Fenomén kniha. Zatím poslední výstava, shrnující nejlepší práce zasláné do loňského 14. ročníku soutěže, proběhla v květnu 2012 v křížové chodbě brněnského Mendelova muzea.

K desátému výročí soutěže Fenomén kniha vydala MU v roce 2008 mnoha barevnými reprodukcemi doplněný sborník, jehož editorem byl prof. Radek Horáček. Desátý ročník byl součástí mezinárodního projektu ANIMALITER, podporovaného Evropskou unií. Sborník obsahuje stati brněnských odborníků, které se vedle hodnocení soutěže zabývají např. ilustracemi dětských knih u nás, tzv. vizuální poezii a filozofickými aspekty knihy, knih-tisku a psaného textu vůbec. Blanka Růžičková do sborníku přispěla esejem *Podoby knihy*. Jak se vydařily poslední ročníky soutěže? Co je v záslužné akci Fenomén kniha nového?

Nynější podmínky soutěže vymezují celkem tři kategorie, do nichž jsou zasláné studentské práce zařazovány. Jsou to 1. knižní typografie (práce s textem, písmem a ilustrací), 2. kniha objekt a 3. volná tvorba (počítačová grafika, videoart, fotografie atd.). Po několika prvních ročnících jsem se domnívala, že je téma vyčerpáno všemi směry, ale dodnes mě každoročně překvapuje originalita některých prací, ať už jsou od studentů odborných výtvarných institucí, nebo od studentů pedagogických škol.

Vraťme se na chvíli trochu zpátky. Jistě je namístě připomenout, že knižní kultura a výtvarná práce s knihou má v Brně a speciálně na Pedagogické fakultě MU dlouhou tradici. Uveďme alespoň několik jmen osobností, které se o tuto slavnou minulost zasloužily. Vedoucím katedry výtvarné výchovy na PdF MU byl v letech 1950–1956 profesor Eduard Milén, originální ilustrátor, autor grafické úpravy předválečných Lidových

novin i obálek mnoha knih z první poloviny minulého století, mj. básníků, jako byli Jaroslav Seifert nebo Josef Hora. Považují za chybu, že dnešní stálé expozice brněnských galerií na Milénovo maliřské a grafické dílo zapomínají. Také Milénův nástupce Bohdan Lacina, vedoucí katedry v letech 1956–1962 a jedinečný zjev českého maliřství dvacátého století, má velké zásluhy o moderní podobu české knihy. Členem vaší katedry byl i všestranný výtvarník, doc. Jiří Hadlač (1927–1991), který spojil knihu s prostorovou tvorbou.

Ano, Hadlač byl výrazný tvůrce. Vzpomínám si na jeho výstavu v 80. letech v brněnském Domě umění. Byla zahájena za početné účasti kulturní veřejnosti, avšak po třech dnech ukončena, neboť myšlenkově pokračovala výtvarné představy tehdejších rozhodujících kulturních či spíše nekulturních pracovníků. Na příkaz krajského výboru KSČ byla zakázána a zrušena. Na této výstavě budily pozornost zejména kožené vazby knih Franze Kafky, pojednané jako výtvarné objekty skryté protestující proti útlaku jednotlivce jakoukoli zpupnou vrchností.

O výtvarnou stránku knihy se velmi zajímal i porevoluční vedoucí katedry výtvarné výchovy na PdF, umělecký kritik, historik umění a teoretik výtvarné výchovy Igor Zhoř (1925–1997), který byl vašim učitelem a starším přítelem.

Se Zhořem jsem spolupracovala a navštěvovala ho už za normalizace, kdy mohl působit pouze jako lektor mimobrněnských kroužků amatérských výtvarníků. Po listopadové revoluci se Igor Zhoř nejprve vrátil na Pedagogickou fakultu, z níž musel za

Romy Aubrecht, Giselle Garamond (PI Lipsko)

Adam Jelínek, Graffiti (ZČU Plzeň)

normalizace odejít, a poté byl až do své náhlé a nečekané smrti druhým děkanem brněnské Fakulty výtvarných umění.

Čtěla jsem ve výuce budoucích učitelů výtvarné výchovy navázat na Zhořův pedagogický a metodický odkaz, zvláště na jeho Školu výtvarného myšlení, která je založena na principu hry a experimentu. Domnívala jsem se, že práce s knihou by mohla studenty nasměrovat k výtvarné reflexi smyslu a významu psaného slova, podněcovat překračování vžitých tradic zpracování.

Akce Fenomén kniha původně vznikla jako seminární práce, která poskytovala studentům možnost volně výtvarně zpracovat běžné téma knihy. Kromě klasických výtvarných přístupů (ilustrace, práce s textem a typografie) se nabízejí i méně časté přístupy směrem k volné tvorbě (konceptuální řešení, experimenty do prostorového autorského objektu), stále častější jsou vlastní deníkové rukopisné záznamy, ale také destruktivní zásahy do již existujících knih.

Slova lze psát nebo škrábat do sešitů, do knih, do kamene, do písku či do oblak, kreslit a malovat lze na papír, látku, omítku, kůži (i vlastní), texty lze tisknout, fotografovat, psát či vyšívat.

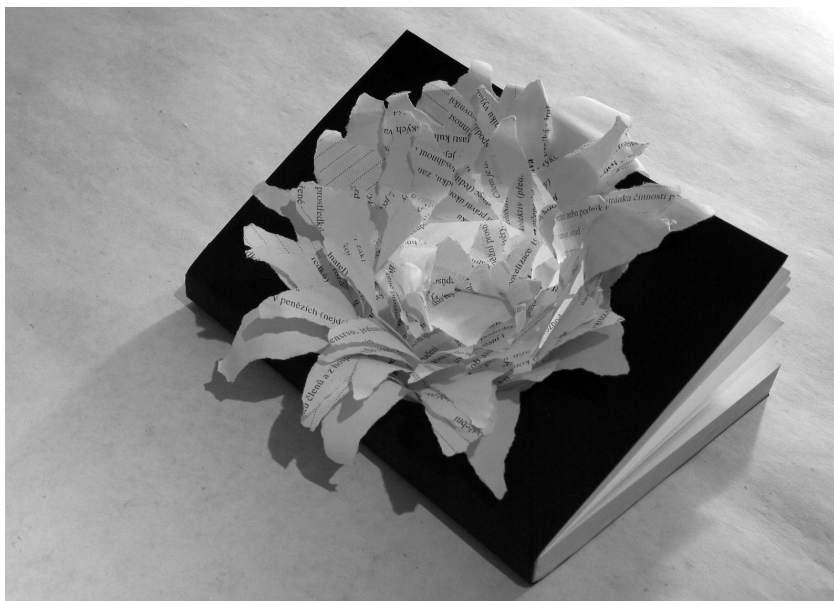
V čem vidíte rozdíl mezi prací odevzdanou například v semináři a prací soutěžní? Jak dopadají studenti pedagogických fakult v soutěži s posluchači specializovaných výtvarných kateder?

Pro studenty je při hledání vlastního výtvarného názoru důležitá konfrontace. Studenti si tak zvykají na fakt, že jejich seminární práce neskončí ohodnoceny jen zápočtem v kabinetě, ale že si musí za svými výtvary stát, obhájit je. S tím souvisí i neméně důležitá veřejná prezentace, porovnávání se studenty jiných fakult a v neposlední řadě i zájem odborné i laické veřejnosti.

Jistě existuje určitý handicap studentů pedagogických fakult při porovnání se studenty uměleckých ateliérů, kde se knižní tvorba vyučuje jako obor a kde existuje nepoměrně bohatší technické vybavení. Z toho důvodu musí studenti neuměleckých škol hledat jiná výtvarná či technická východiska zpracování tématu, která je nutí přemýšlet nad knihou jinak, někdy s humorem, s nadsázkou či perziflází, nebo volit jinou formu sebevyjádření. Někdy neznalost ustálených profesionálních knižních postupů dovede autory k překvapivým a objevitelským výsledkům. Samozřejmě mnoho pokusů končí neúspěchem, představa se střetne s nemožností realizace či skončí jen zajímavými náznaky, které se pak mohou tříbit ve speciálních ateliérech v pozdějších ročnících studia.

Jak vím, organizujete pro své studenty také speciální instruktážní akce, které rozšiřují jejich znalosti týkající se umění a knižní kultury.

Snažím se každoročně v rámci výuky uspořádat pro studenty druhého ročníku naší katedry přednáškový a pracovní workshop, na který zvu zajímavé osobnosti z oblasti knižní kultury. Tato setkání mohou studentům pomoci orientovat se v problematice a dopomoci k lepším výsledkům. Loňský workshop byl věnován typografii, této výrazné kategorii grafického designu. Vedli jej současní odborníci (MgA. Lenka Baroňová z UTB Zlín, Fakulta multimediálních komunikací; MgA. Karol Lament z Fakulty umění Ostravské univerzity) a praktikující typografové (Mgr. Pavel Brabec a Mgr. Bedřich Vémola), kteří seznámili studenty s nejnovějšími typografickými finesami. Ověřit si typografická pravidla, poznat specifika knižního designu a formování textu do plochy jsou stejně důležité věci jako výtvarný nápad. Tuto praktickou zkušenost mohou studenti zohlednit při psaní

Michaela Fillová, Rozkvět myšlenek (Pdf MU Brno)

Hana Mičková, Na prahu odchylek (FU OU Ostrava)

seminárních zpráv a posléze i bakalářských či diplomních prací.

Obdivuji vynalézavost a osobitý přístup studentských autorů, pestrost materiálů, s nimiž pracují, i zručnost při jejich výtvarné adjutaci. Ale připadá mi, že se vytrácí vztah mezi soutěžními artefakty a slovem autora knihy. Jako by studentky a studenti vytvářeli prostě vtipné práce z papíru i dalších materiálů, sice tvarem a dalšími znaky připomínající knihu, ale nijak nereflektující fakt, že kniha nese také nějaké významy – ať už tím myslíme její syžet nebo třeba poselství básníků. Může tak vzniknout dojem, že studentští tvůrci ignorují rozdíl dejme tomu mezi knihou veršů Františka Halase a románem z někdejší Červené knihovny – protože v obou případech jde o knihu. Víím ovšem, že organizátoři a členové poroty o těchto problémech vědí a oceňují zvláště jednotlivé kategorie. Ale i přesto se zeptám: Co říkáte námítce, že čtené práce jsou jakoby bezobsažné?

Domnívám se, že rozdíl je v nahlížení problematiky... Vy jste literární historik a vidíte především stránku obsahovou. Studenti českého jazyka by jistě přistupovali k tématu knihy spíše z hlediska slovesného, zcela jinak než studenti výtvarné výchovy, kterým jde především o výtvarné vyjádření. Bohužel velký podíl na výsledné práci má vzdělanostní úroveň současné generace. Chybí základní studijní návyky ze středních škol, upadá čtenářská gramotnost (často pozorují až nechut' čist) ve prospěch

pouze vizuálních vjemů. Mladá generace je ovlivňována novými médii, která formují její styl vyjadřování a slovní zásobu. Výsledkem je chudoba jazyka, ale často i obtížné porozumění čtenému textu.

Současnou studentskou generaci hodně ovlivňuje postmoderní myšlení, překračování výtvarných i slovesných hranic mnoha směry, lehce řečeno – vše lze kombinovat, spojovat, jak myšlenky, pojmy a materiály, tak postupy zpracování, což je jedním ze základních znaků postmoderny. Někde se text, jeho význam, ztrácí na úkor vizuálního dojmu. Text se tak stává méně důležitým, převažuje forma nad obsahem, zvýrazňuje se znak či tvar ve vymezeném prostoru. Často lze měnit skladebné postupy a organizaci textu v ploše až k její úmyslné nesdělnosti.

V brněnském uměleckém prostředí je tradice autorského zpracování knihy velmi dlouhá. Vzpomeňme vynikajícího knihaře, prof. Jindřicha Svobodu (1909–2001) a jeho následovníky J. H. Kocmana a Elišku Čabalovou. Ve světě je známý Jiří Valoch a jeho slovní sémantické práce, stejně jako dětská ilustrátorská tvorba brněnské malířky Vlasty Baránkové. Knihou a výtvarnou hrou se slovy se zabýval i Dalibor Chatrný, náš brněnský výtvarný experimentátor, který nás loni bohužel opustil.

Domnívám se, že práce s informacemi, ať jsou ve formě klasické knihy nebo seřazené do disků a jiných mediálních forem, je studentský úděl. ALE! Kniha stále nabízí radost a má tradiční charakter – ať už jde o uspokojení z poznání, potěšení z příběhu nebo okouzlení poezií nebo i možnost být inspirací pro kreativní činnost. Jedno arabské přísloví praví KNIHA JE KAPESNÍ ZAHŘÁDKA, tak ji nenechme planět!

Jistě máte radost, že vámi iniciovaná akce úspěšně existuje už čtrnáct let, má široký ohlas a překročila hranice naší republiky. Upřímně vám k tomuto úspěchu i k vašemu životnímu jubileu gratuluji a děkuji za zajímavý rozhovor.

S Blankou Růžičkovou hovořil Jiří Rambousek